

Tema Editöründen

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi yönetimi “Kızıldeli Özel Sayısı” çıkarma teklifi ile bana geldiğinde, yıllar önce yaşadığım bir olayı hatırladım.

Yüksek lisans tezi için bir konu belirlemeye çalışıyordum. Çok değerli bir hocama Seyyid Ali Sultan üzerine çalışabilir miyim diye sorduğumda, bana o konuda (Irène Beldiceanu-Steinherr’in makalesini kastederek) yazılabilecek her şeyin yazıldığını, yeni bir şey ortaya koymanın mümkün olmadığını söylemişti. O gün için hocamın bu önerisini dikkate almış ve tez konusu olarak Seyyid Ali Sultan’ı çalışmaktan vazgeçmiştim. Ancak bu benim Kızıldeli ile ilgili maceramın sonu olmadı. Her şeye rağmen, Kızıldeli tezin içinde bir bölüm olmayı başardı. Dahası, yukarıdaki olaydan birkaç yıl sonra bazı dostların teşvikleri ve “tesadüf” eseri bazı yeni kaynaklar keşfetmenin verdiği heyecanla Seyyid Ali Sultan’a tekrar döndüm ve bir biyografi yazmaya başladım. Kitabı tamamlayıp aynı hocama takdim ettiğimde, bu defa takdirlerini ifade edip eseri yayınlama hususunda beni yüreklendirdiğini hatırlıyorum. Bu kitabı ve arkasından aynı konuyu ele alan bir makaleyi yayımlandıktan sonra şu duygunun kalbimden geçtiğini itiraf etmeliyim: “Artık Kızıldeli ile ilgili söylenecek söylendi; geriye - eğer kaldıysa - pek az söz kaldı!” Ve böylece Kızıldeli dosyasını kapatmışım.

Bu yüzden, “Kızıldeli Özel Sayısı” çıkarma fikri karşısındaki tavrım hocamın yıllar önceki cevabı ile paralel olmuştu. Kızıldeli hakkında akademik bir dergiyi dolduracak kadar - hem akademik düzey hem de sayı bakımından - çalışma ortaya çıkabilir miydi? O gün için bende oluşan kanaat olumsuz olmakla beraber, kör bir cesaretle bu sayının misafir editörü olmayı kabul ettim. Ne var ki, şimdi bu sayıyı sizlere sunarken, o günkü düşüncemde yanılmış olduğumu (büyük bir sevinçle) anlıyorum. Buradaki makaleler bir kez daha “mevcut kaynakların tamamı kullanıldı ve söylenilecek her şey söylenildi” derken aslında söylenecek çok şeyin henüz söylenmemiş olduğunu ortaya koymuş oldu.

Bu sayının hazırlıklarına bütün kaynakları derlemek ve (üçüncü defa) “söylenecek sözlerin tamamını söylemek” azmiyle başladık. Hedefimize ne kadar ulaşabildiğimizi siz

okuyucularımız takdir edeceksiniz. Ancak ben şimdiden tam olarak ulaşamadığımızı ifade etmek isterim. Bu sayıda yer alan on makale Kızıldeli'ye dair bilgimize birçok açıdan oldukça özgün ve yeni katkılar yapacak keyfiyette olmakla beraber, birazdan değineceğim üzere bazı alanlar var ki maalesef büyük oranda bakir kaldı.

Dergiyi Haşim Şahin'in etraflı bir literatür değerlendirmesi mahiyetindeki makalesi ile açıyoruz. Şahin'in makalesinde Kızıldeli hakkında bu güne kadar yayınlanan çalışmaların analitik bir çerçeve içerisinde değerlendirilmesini bulacaksınız.

Hemen arkasında, bizim Bektaşî-Alevî geleneğinde Seyyid Ali Sultan'a dair mevcut bilginin derlenip değerlendirilmesi amacını taşıyan makalemiz yer almaktadır. Bu çalışma, 15. yüzyıldan günümüze kadar Bektaşî-Alevî muhitlerinde üretilen yazılı ve sözlü bilgi içerisinde Seyyid Ali Sultan'ın nasıl resmedildiğini tespit etmeye çalışmaktadır.

Daha sonra Kızıldeli dergâhını konu alan makalelere yer verdik. Bunlardan ilki, Suraiya Faroqhi'nin 1976'da İngilizce olarak yayınlanan ve 1750-1830 yılları arasında Kızıldeli Tekkesi'nin ekonomik durumu konu alan makalesinin Türkçe tercümesidir. Hemen arkasından gelen Bilgili'nin çalışması, arşiv belgeleri üzerinden tekkenin 1401-1826 yılları arasındaki tarihinin izini sürmektedir. 1826 tarihi şüphesiz bütün Bektaşî dergâhlarında olduğu gibi Kızıldeli dergâhının tarihinde de önemli bir kırılma noktasıdır. Yeniçeri ocağının lağvedilmesiyle beraber ocakla yakın ilişkide olan Bektaşî tarikatı da Osmanlı yönetiminin hışmından nasibini almış, imparatorluk sathında bütün Bektaşî tekkeleri kapatılıp malları müsadere edilmiştir. Bu bakımdan, Balkanlar'ın en önemli Bektaşî merkezi durumunda olan Kızıldeli tekkesinin bu hengâmede başına gelenleri konu alan Fahri Maden'in makalesi, tematik açıdan önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Maden'in çalışması bu süreçte Kızıldeli tekkesinin de kapatıldığı ve vakıf mallarına el konulduğu sonucuna varmaktadır. Ancak hemen arkasından gelen Tozlu'nun makalesi bu hususta farklı bir iddia ile karşımıza çıkmaktadır. Tozlu'ya göre, 1826'da Bektaşî tekkelerinin tamamı kapatılırken Kızıldeli tekkesi kapatılmamış, sadece malları müsadere edilmiştir. Bu iki iddianın değerlendirmesini okuyucunun takdirine bırakıyoruz. Şu kadarını söylemekle yetinelim: Yazarların değerlendirmeleri ve vardıkları sonuçlar bir yana, Bilgili, Maden ve Tozlu'nun makaleleri bir birlerini tamamlar nitelikte güzel bir bütün teşkil etmektedir.

Seyyid Ali Sultan'ın tarihsel hayatı daha önceki çalışmalarda ele alındığından, tekrardan kaçınmak adına bu sayıda doğrudan şeyhin hayatını konu alan makalelere yer vermedik. Ancak, biyografi niteliğinde olmamakla beraber Kızıldeli'nin tarihsel hayatına kısmen değinen iki çalışmayı ve Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde yer alan keramet motişerini analiz eden bir makaleyi bu sayı içinde bulacaksınız.

Bunlardan ilki Kızıldeli'yi yeni bir çerçevede ele almakta, onun Hacı Bektaş Veli'nin halefi ve Balım Sultan'ın selefi olarak "Bektaşî Tarikatı"nın oluşum sürecindeki katkısını değerlendirmektedir. Gerek arşiv belgelerini farklı bir açıdan okuması gerekse henüz bu bağlamda kullanılmamış kimi kaynaklara müracaat etmesi bu çalışmanın orijinal taraşarını oluşturmaktadır. Bektaşî tarihinin tarikat öncesi dönemine ışık tutma amacı taşıyan makalenin bazı çıkarımları dikkat çekici niteliktedir.

Seyyid Ali Sultan'ın tarihsel hayatıyla ilgilenen ikinci makale Dimetoka, Kızıldeli ve Balabanlılar üçgenine odaklanarak bilinen tarihsel çerçevenin dışına çıkmayı denemektedir. Kızıldeli öncesinde Dimetoka'nın tarihini ve Türklerle ilişkisini mercek altına alarak başlayan makale, Kızıldeli üzerine kimi ilgi çekici değerlendirmelerle devam etmekte ve Balabanlılar'ın tarihine dair orijinal tespitlerle tamamlanmaktadır. Bu gün Anadolu'da yaşadığı halde buraya Dimetoka'dan geldikleri ortaya konulan ve eskiden mürşit olarak Seyyid Ali Sultan'a bağlı oldukları söylenen Balabanlılar'ın böylesi bir bağlamda ele alınması oldukça faydalı olmuştur. Özgül'ün bu çalışmada ortaya attığı en dikkat çekici (ve cüretkar) iddia herhalde (esasta Veli Baba Menâkıbnâmesi'ne dayanarak) Kızıldeli ile Seyyid Ali Sultan'ın ayrı kişiler olduğu savı olacaktır.

Halil İbrahim Şahin'in çalışması, velâyetnâmede geçen keramet motişerinin anlam ve işlevini anlamaya dönük bir gayret ortaya koymaktadır. Bu makalede olağanüstü olayları anlatan söz konusu hikâyelerin ne amaçla üretildiği, toplumsal ve dinsel bağlamında ne tür işlevler gördüğü ve modern araştırmacıların bunları nasıl anlamlandırmaları gerektiği gibi hususlarda gözlemler ve öneriler bulacaksınız. Son makalemiz ise oldukça farklı bir içerikle geliyor. Alevî-Bektaşî toplumunda gerek inancın pratiğinde gerekse nesilden nesile aktarılmasında müziğin başat bir rol üstlendiği bilinmektedir. Kızıldeli sürelerinde de bu durum geçerlidir. Hüseyin Yaltrık'ın Trakya'da halen yaşayan Kızıldeli sürelerinin müzikleri üzerine kaleme aldığı makalesi bu bakımdan önemli bir katkı sayılmalıdır.

Bu sayının hazırlık aşamasında, Kızıldeli süreklere ve ocaklarına dair akademik formlara uymayan ancak içinde çok değerli bilgiler barındıran yazılar da geldi. Bu yazıların makale olarak derginin hakemlerinden onay alması mümkün görünmüyordu. Bununla beraber, içerindeki özellikle "ham madde" biçiminde yer alan bilgilerin araştırmacılara ulaştırılmasının faydalı olacağını düşünüyorduk. Bir çare olarak, bu çalışmalarını "Derlemeler" başlığı altında ayrı bir dosya halinde düzenledik. Gezi notları, söyleşiler ve yaşayan geleneğe dair bilgilerin yer aldığı bu yazılarda araştırmacılar önemli ipuçları bulacaktır.

"Kızıldeli Özel Sayısı"nın en iddialı yanlarından birisi, okuyucuya sunduğu arşiv belgelerinden oluşan "kaynak dosyası"dır. Ali Sinan Bilgili ve Selahattin Tozlu'nun hazırladığı bu dosya, Kızıldeli ve dergâhına dair genişçe bir koleksiyon sunmaktadır. Ancak hacim sıkıntısından dolayı bu dosyayı derginin içine koyamadık. Bunun yerine ek bir kitapçık olarak hazırladık. Belgelerin resimleri ve okunuşlarının yan yana basıldığı bu kitapçığın, Kızıldeli'yle ilgilenen araştırmacılar için eskimeyen bir başvuru kaynağı olacağını düşünüyoruz.

Şüphesiz bu sayının en önemli eksikliği günümüzde yaşayan Kızıldeli süreklere ve ocakları üzerine incelemelerin bulunmaması oldu. İşe başladığımız andan itibaren bu eksikliğin farkında olup tamamlamak için girişimlerde bulunduğumuzu belirtmek isteriz. Ne var ki yeterli alan araştırmalarına dayalı yetkin çalışmaların elimize ulaşmaması bizi çaresiz bıraktı. Bu eksikliğin de ileriki sayılarda tamamlanacağını ümit ediyoruz...

Yrd. Doç. Dr. Rıza Yıldırım